

Recenzia

Janusz Mariański: *Kondycja religijna i moralna młodzieży szkół średnich w latach 1988 – 1998 – 2005 – 2017 (Náboženská a morálna kondícia mládeže stredných škôl v rokoch 1988 – 1998 – 2005 – 2017)*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2018, 723 s. ISBN 978-83-8019-919-4.

Sociológovia náboženstva skúmajú a analyzujú rôzne otázky spojené s náboženstvom, religiozitou alebo spiritualitou. Hoci v súčasnej dobe sa ich pozornosť čoraz častejšie obracia na nové náboženské hnutia a prúdy, nové formy religiozity a spirituality s privátnym eklektickým alebo fundamentalistickým charakterom, nechýbajú ani štúdie o premenách tradičnej, inštitucionálnej, resp. konvenčnej religiozity. Práve tejto problematike sa venuje jedna z najnovších kníh známeho poľského sociológa Janusza Mariańskiego pod názvom *Náboženská a morálna kondícia mládeže stredných škôl v rokoch 1988 – 1998 – 2005 – 2017*. Autor tejto bohatej sociologickej monografie (723 strán) sa venuje najmä sociológii náboženstva a morálky – z jeho autorskej dielne doposiaľ vyšlo viac ako 60 obširných monografií a okolo 1500 vedeckých štúdií.

Prvú vec, ktorú si možno všimnúť, je venovanie recenzovanej monografie. Bola dedikovaná pamäti varšavského sociológa náboženstva Witolda Zdaniewicza – iniciátora pravidelných sociologických výskumov religiozity uprostred poľskej mládeže. Práve na týchto celopoľských výskumoch, ktoré boli realizované v rokoch 1988, 1998, 2005 a 2017, sa zakladajú analýzy a konklúzie recenzovaného diela. Socionáboženská diagnóza, zahŕňajúca takmer 30-ročné obdobie (a v rámci neho zmenu politického zriadenia v roku 1989 alebo úmrtie poľského pápeža Jána Pavla II. v roku 2005), umožňuje zachytiť isté rozvojové trendy a opísať súčasnú situáciu, charakteristickú značnou rôznorodosťou a dynamikou premien. Cieľom je opis (diagnóza), interpretácia a pokus o vysvetlenie istých kľúčových charakteristík religiozity a morálky súčasnej poľskej mládeže. Možno pritom predpokladať, že religiozita, ktorá sa prejavuje predovšetkým selektívnou akceptáciou právd viery, morálnych hodnôt, noriem a vzorov správania, môže byť čiastočne prejavom

individualizačných, resp. privatizačných procesov, avšak v značnej miere je len deficitom inštitucionálnej, resp. cirkevnej religiozity (s. 19-20).

Štruktúra a obsah opisovanej monografie komunikuje, že Autor sa zameril najmä na problematiku premien religiozity, morálky a axiológie mladej generácie Poliakov. Typickou charakteristikou diela je jeho komplementárnosť, homogénnosť a logické usporiadanie. Prijaté teoretické a metodologické predpoklady sa zakladajú na adekvátnej a bohatej sociologickej literatúre (zoznam použitej literatúry zaberá 43 strán – citovaných je viac ako 600 diel). Osobitný prínos predstavujú podrobné tabuľky v prílohe, ktoré obsahujú náboženské a morálne postoje mládeže skúmanej v roku 2017 v korelácii s vybranými nezávislými premennými (pohlavie, bydlisko, typ strednej školy, vzťah k viere a účasť na bohoslužbách). Opisované dielo má výrazne vedecko-výskumný charakter a predstavené empirické dáta charakter dokumentačno-informatívny. Autor využíva bohatý empirický materiál profesionálnym spôsobom, vykresľuje dynamiku premien v nábožensko-morálnej sfére a formuluje výstižné konklúzie.

Čitateľ recenzovanej monografie môže nájsť odpovede na početné otázky, ktoré sa spájajú s religiozitou, morálkou a hodnotovým systémom mladej generácie Poliakov počas takmer troch dekád na prelome druhého a tretieho tisícročia (1988 – 2017). Prostredníctvom predmetných informácií môže zároveň anticipovať nábožensko-morálnu kondíciu poľskej spoločnosti v blízkej budúcnosti, nakoľko súčasná mládež na ňu vplýva a postupne bude vplývať čoraz viac. Obširná sociologická analýza, prezentovaná prostredníctvom Janusza Mariańskiego, je silne zakorenená v bohatom empirickom materiáli – „vlastnom“ (pochádzajúcom zo štyroch celopoľských výskumov v rokoch 1988 – 1998 – 2005 – 2017), ako aj „pomocnom“ (pochádzajúcom z mnohých iných výskumov religiozity a morálky mládeže). Jej interpretácie, vysvetlenia alebo konklúzie sú navyše podopreté najnovšími sociologickými teóriami, čo v spojení s bohatými poznatkami Autora garantuje, že Čitateľ dostáva do rúk produkt najvyššej kvality.

Opisovaná monografia je po obširnom úvode (22 strán) logicky rozdelená do troch kapitol – v prvej sa Autor venuje premenám náboženskej kondície mládeže, v druhej premenám morálnej kondície mládeže a v tretej premenám hodnotového systému mládeže. Základným cieľom všetkých týchto kapitol je opis prebiehajúcich premien v oblasti

religiozity, morálky a hodnotového systému poľskej mládeže – najmä vo svetle štyroch „vlastných“, ale aj mnohých „pomocných“ sociologických výskumov. V závere sú následne sformulované isté postuláty a prognózy vzťahujúce sa nielen na nábožensko-morálnu kondíciu poľskej mládeže, ale aj na nábožensko-morálnu kondíciu poľskej spoločnosti. Hoci nikdy nemôžeme s istotou vedieť, čo prinesie budúcnosť, predsa isté tendencie premien na nábožensko-morálnej scéne sú reálne – možno ich empiricky skúmať a analyzovať v rámci konkrétnych teoretických paradigiem.

V prvej kapitole sa Autor venuje problematike premien náboženskej kondície mládeže. Zameriava sa pritom hlavne na premeny konfesijnej príslušnosti (identifikácia s cirkvou alebo náboženským združením), náboženskej príslušnosti (globálny vzťah k viere), náboženských postojov (napr. ohodnotenie vlastnej religiozity), náboženských skúseností (napr. zakúsenie pocitu Božej blízkosti), akceptácie náboženských právd (napr. viera v Boha alebo posmrtný život), realizácie náboženských úkonov (napr. účasť na bohoslužbách alebo praktizovanie modlitby) a postojov k cirkvám (napr. význam cirkví pre spoločnosť). V závere tejto kapitoly čítame, že veľa sa zmenilo najmä medzi rokmi 2005 a 2017 – jednotlivé ukazovatele religiozity poľskej mládeže sa výraznejšie znížili (napr. ukazovateľ hlboko veriacich alebo veriacich zo 73,4% v roku 2005 na 53,9 % v roku 2017), čo môže okrem iného súvisieť aj s úmrtím poľského pápeža Jána Pavla II. a postupným slabnutím vplyvu jeho osobnosti ako istého ideálu (s. 193-198).

Druhá kapitola predstavuje odpovede na otázky spojené s premenami morálnej kondície mládeže. Analyzuje predovšetkým premeny všeobecného vzťahu k morálnym normám (akceptácia všeobecne záväzných morálnych noriem), postojov k jednotlivým prikázaniam Dekalógu (napr. príkaz ctiť si rodičov alebo zákaz kradnúť), morálneho permisivizmu a relativizmu (ohodnotenie vybraných správania – napr. solidarity alebo tolerancie), postojov k normám manželsko-rodinnej morálky (napr. zákaz manželskej nevery alebo interrupcie) a postojov k tzv. novým morálnym otázkam (napr. umelé oplodnenie alebo klonovanie). V závere druhej kapitoly môžeme čítať, že morálka sa v prostredí poľskej mládeže stáva čoraz viac autonómna, nezávislá od religiozity. V oblasti manželsko-rodinnej morálky možno dokonca hovoriť o narastajúcej disharmonii medzi morálnym učením cirkví a skutočnými postojmi poľskej

mládeže (napr. ukazovateľ bezvýhradnej akceptácie zákazu interrupcie klesol zo 67,9 % v roku 1988 na 37,2 % v roku 2017) (s. 307-312).

Napokon v tretej kapitole sa Autor venuje problematike premien hodnotového systému mládeže. Zameriava sa pritom ponajprv na sociologické ponímanie hodnôt a následne na premeny každodenných a zmyslotvorných hodnôt (napr. peniaze, práca, priatelia alebo rodina), tzv. najvyšších hodnôt (pre ktoré je človek ochotný obetovať aj vlastný život – napr. obrana vlasti), základných hodnôt (napr. spravodlivosť alebo sloboda) a tzv. prosociálnych hodnôt (napr. zohľadňovanie záujmov iných alebo pomoc iným ľuďom). V závere poslednej kapitoly čítame, že hodnoty s afiliačno-stabilizačným charakterom si v hodnotovom systéme poľskej mládeže udržiavajú svoje popredné miesta – rodina, láska, priatelia, práca a pod. Spomenuté hodnoty sa spájajú s privátno-rodinným kruhom, ktorý zabezpečuje relatívne spokojný život bez väčších napätí a konfliktov. Medzi rokmi 1988 – 2017 získali na význame hodnoty spojené s blahobytom, vzdelaním alebo kariérou a stratili na význame najmä hodnoty spojené s náboženstvom (napr. ukazovateľ hlbokkej náboženskej viery ako zmyslotvornej hodnoty z 50,5 % v roku 1988 na 20,0 % v roku 2017) (s. 391-398).

V závere recenzovanej monografie – po podrobnej analýze viacerých zákutí spojených s náboženskou, morálnou a axiologickou kondíciou mladej generácie Poliakov v rokoch 1988 až 2017 – Autor podčiarkuje, že poľská mládež zatiaľ nie je výrazne vzdialená od tradičných vzorov a modelov náboženského života. Z druhej strany, „vlastné“ i „pomocné“ empirické výskumy poukázali na zrýchlenie premien v nábožensko-morálnej kondícii mladých ľudí zo severnej strany Tatier (najmä po roku 2005, čo môže čiastočne súvisieť aj s úmrtím poľského pápeža Jána Pavla II.). Vo svetle doterajších sociologických výskumov sa v budúcnosti ako najviac pravdepodobný javí nárast indiferentných a ateistických postojov uprostred poľskej mládeže. Budúcnosť však nemôže byť predstavovaná lineárnym spôsobom, ako jednoduché pokračovanie súčasnosti, a preto sú samozrejme možné aj odlišné scenáre premien. O tom i mnohom inom je kniha pod názvom *Náboženská a morálna kondícia mládeže stredných škôl v rokoch 1988 – 1998 – 2005 – 2017* z autorskej dielne Janusza Mariańskiego, ktorú touto recenziou dávam do pozornosti slovenskej verejnosti, a zároveň vrele odporúčam.

*doc. PhDr. Ondrej Štefaňak, PhD.
(Katedra sociológie FF UKF v Nitre)*